

Baklengs planlegging – med et særlig blikk på elever med stort læringspotensial

Av Trude Alfsvåg og Ella M. C. Idsøe

Et nytt undervisningstema er nettopp starta opp. Kanskje har man lykket med spennende og engasjerende aktiviteter og fått elevene godt i gang, og så kommer spørsmålene: Prøve? Vurdering? «Den har jeg ikke laget enda, men vi kommer tilbake til det senere.»

Baklengs planlegging er et verktøy til hjelp for et målrettet planleggingsarbeid, og det kan særlig være nyttig for å sikre at elevers ulike faglige nivå blir ivaretatt i undervisningen, som elever med stort læringspotensial. Det vil være hensiktsmessig å bruke baklengs planlegging når man skal planlegge undervisning om et tema som gjerne strekker seg over flere uker. I tradisjonelle klasserom starter gjerne planleggingen med at læreren bestemmer seg for hva elevene skal gjøre av ulike aktiviteter i undervisningen. Deretter settes selve undervisningen i gang, og i kort tid før en vurderingssituasjon skal finne sted, blir for eksempel en prøve eller innlevering planlagt. Satt på spissen vil det si at den gjennomførte undervisningen fram til vurderingen er planlagt, ikke har hatt et klart fokus på hva som er viktig for elevene å lære for å lykkes med det de skal bli vurdert i. En slik undervisning vil stå i fare for å mangle en retning og sammenheng som sikrer at elevene får utviklet den kompetansen som skal bli vurdert. Å planlegge baklengs vil være et alternativ med en klar retning.

Å planlegge for forståelse

Baklengs planlegging, eller *backwards by design*, gir et rammeverk for å sikre en rød tråd gjennom hele undervisningen, fra oppstart til slutt – fra mål til vurdering (Fjørtoft, 2016; Wiggins & McTighe, 2005). Hovedtanken med baklengs planlegging er at læreren *før* undervisningsstart skal ha klart for seg hva han ønsker å oppnå med undervisningen. Planleggingsarbeidet går gjennom tre faser: (1) beskrive det forventede resultatet for undervisningen, (2) identifisere hva som vil gjelde som bevis for læring, (3) planlegge innhold og læringsaktiviteter som vil utvikle den kunnskapen, de ferdighetene og den forståelsen elevene vil trenge for å nå målene som er satt for undervisningen.

Planleggingsfase 1:

Hva er forventet læringsutbytte?

Planleggingsarbeidet starter med å beskrive hva som er forventet læringsutbytte etter endt undervisning. Hvilke kunnskaper, forståelse og ferdigheter skal elevene ha utviklet gjennom undervisningen?

I den nye overordna delen for læreplanen blir kompetanse definer som «å kunne tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner» (Kunnskapsdepartementet, 2017). Altså er kompetanse både forståelse, evne til refleksjon og kritisk tenkning. Når man skal finne mål for undervisningen må en slik tredimensjonal forståelse av kompetansebegrepet ligge til grunn. I denne første fasen av planleggingen skal mål for undervisningen bli bestemt: Hva skal elevene *vite*, *gjøre* og *skjønne*? Målene kan defineres ut fra formålsparagrafen, den overordna delen i læreplanen, formål med faget og grunnleggende ferdigheter, i tillegg til å anvende kompetansemål i faget. Det kan være hensiktsmessig å sette sammen klynger av kompetansemål, som utfyller hverandre og ivaretar ulike deler av den samlede kompetansen elevene skal utvikle innenfor et fagområde. For elever med stort læringspotensial er det særlig viktig at kompleksiteten i kompetansemålene blir ivaretatt. Disse elevene trenger å arbeide på kreative måter og i dybden, om målene blir for spesifikke vil de ikke få utnyttet hele sitt læringspotensial.

Starting with the end (the desired results) and then identifying the evidence necessary to determine that the results have been achieved (assessments). With the results and assessments clearly specified, the designer determines the necessary (enabling) knowledge and skill, and only then, the teaching needed to equip students to perform.

(Wiggins & McTighe, 2005, s. 338)

Å analysere kompetansemålene i denne fasen, vil være nyttig for den videre planleggingen. Verb, substantiv, adjektiv og adverb i målene sier noe om typiske handlinger for å dokumentere kunnskap i faget og hva slags forståelse elevene skal utvikle. Det gir retning for både faglig innhold, tekstvalg og arbeidsmåter (Fuglestad, Hoem & Håland, 2017). Elever med stort læringspotensial stiller gjerne spørsmål med *hva* som er hensikten med å lære om de ulike temaene og *hvorfor* de skal gjøre noe i undervisningen (Idsøe & Skogen, 2011). Ved å

Utvidelse av et kompetansemål:

Elevene skal kunne gjøre greie for teknologiske og samfunnsmessige endringer som følge av den industrielle revolusjonen for å forstå utviklingen av det moderne samfunnet.

utvide kompetansemålene med å føre på for å forstå ... gjør man det tydelig og synlig hvorfor man arbeider med de ulike målene (Fjørtoft, 2016). Om man

analyserer og utvider målene, kan man synliggjøre for elevene hva som er forventet læringsutbytte og *hvorfor*. Det vil gjøre arbeidet mer meningsfullt for dem og skape motivasjon.

Kompetansemål hentet fra 10.trinn i samfunnsfag (LK20):

utforske korleis teknologi har vore og framleis er ein endringsfaktor, og drøfte innverknaden teknologien har hatt og har på enkeltmenneske, samfunn og natur

(*verb = ferdigheten, substantiv = kunnskapen, adjektiv = kvaliteten*)

Planleggingsfase 2:

Hvordan skal elevene vise hva de har lært og hvordan skal kompetansen bli vurdert?

I denne fasen planlegger læreren på hvilke måter elevene skal få vise en helhetlig kompetanse innenfor målene som er satt for undervisningen, og hvordan kompetansen skal bli vurdert.

Å planlegge for forståelse og god dybdelæring, forutsetter at elevene blir gitt *rike vurderingsoppgaver* som åpner for at de både får bruke kunnskapen sin og kommunisere sin forståelse (Fuglestad et al., 2017; Gibbons, 2010). Verbene i kompetansemålene danner et godt utgangspunkt for å lage nettopp rike vurderingsoppgaver. Elever med stort læringspotensial kan oppleve engasjement og motivasjon ved denne typen oppgaver som blant annet gir reelle utfordringer og muligheter til diskusjon og problemløsning. Samtidig kan disse elevene oppleve det som utfordrende å vite når en oppgave er «ferdig» eller de kan hige etter perfektionisme (Idsøe & Skogen, 2011). Derfor bør det utarbeides vurderingskriterier, helst sammen med elevene, slik at det blir gjort kjent for dem på forhånd hva som er forventet på ulike faglige nivå og hva som gjenspeiler god kvalitet i den enkelte vurderingssituasjonen. Kriteriene bør videre kobles til eksempler og modeller som klargjør for elevene de kjennetegnene man legger til grunn for vurderingen. Slike stillas og hjelp til strukturering vil være av avgjørende betydning for elever med stort læringspotensial.

Med særlig tanke på elever med stort læringspotensial, utvider vi her *fase 2* ved å inkludere kartlegging av elevenes forkunnskaper. Før man starter å planlegge selve undervisningsinnholdet og læringsaktiviteter i *fase 3*, vil det være gunstig å undersøke hva eleven vet, forstår og kan *før* undervisningen om et tema starter (Tomlinson, 2014). Begrepet *vurdering for planlegging* beskriver hvordan lærer gjennom en *førvurdering* kartlegger elevenes faglige nivå innenfor målene som er satt for undervisningen. Informasjonen som kommer fram brukes i planleggingsfasen til å differensiere undervisningen og tilpasse læringsaktiviteter.¹ Det kan bidra til å sikre at også elever med stort læringspotensial vil få læringsutbytte av undervisningen.

Planleggingsfase 3:

Hva må elevene gjøre i undervisningen for å utvikle kompetansen som skal bli vurdert?

Den røde tråden i planleggingsarbeidet går fra mål til vurdering. I denne siste fasen må læreren stille spørsmål ved hva slags faginnhold og læringsaktiviteter som vil utvikle kunnskapene, ferdighetene og forståelsen elevene trenger for å nå målene som er satt for undervisningen. Svarene vil bli styrende for faginnholdet, valg av læringsmaterieell som tekster og konkrete, læringsaktiviteter og organiseringen av undervisningen.

For å planlegge differensiert undervisning med tilpassede oppgaver vil Blooms *taksonomi* være et nyttig hjelpemiddel (Krathwohl, 2002; Nissen, Kyed & Baltzer, 2011). Blooms taksonomi strukturerer og rangerer de kognitive prosessene etter stigende grad av kompleksitet, og viser at kunnskapsutviklingen til elevene beveger seg fra det kjente til det ukjente, fra det enkle til det komplekse. Verbene i Blooms pyramide kan støtte læreren

¹ Mer om *vurdering for planlegging* i økt 3, «Hvordan vurdere for planlegging?».

i å utarbeide ulike læringsaktiviteter som svarer til og utfordrer elevenes forståelse og ferdigheter. Videre kan de ulike nivåene i Blooms knyttes til *ABC-modellen*. Modellen er et rammeverk til å organisere differensiert undervisning slik at de ulike nivåene i en klasse blir inkludert (Baltzer, Kyed & Nissen, 2014). Det vil si at man planlegger læringsaktiviteter ut fra Blooms taksonomi til tre ulike nivå beskrevet i *ABC-modellen*, hvor *nivå A* omfatter minimumskravene til et faglig emne, *nivå B* omfatter krav som et flertall av elevene kan oppnå og *nivå C* (mulig *D*) med krav på et høyt nivå.² Elever med stort læringspotensial vil særlig ha behov for å få bryne seg på oppgaver som fordrer tenkning på et høyere og mer avansert nivå, det vil gi også disse elevene noe å strekke seg mot i undervisningen.

Avslutning

Å planlegge undervisning er utfordrende. Det er like mange behov som det er elever i klassen å ta hensyn til. Baklengs planlegging som framgangsmåte sikrer en klar sammenheng i undervisningen fra mål til vurdering, og læreren vil i hver fase vurdere hvordan mål, vurdering og undervisning skal tilpasses elevens faglige forståelse og nivå, og gjøre vurderinger og tilpasninger underveis i undervisningsforløpet. Slik danner prosessen en kontinuerlig læringspiral.

Litteratur

- Baltzer, K., Kyed, O., & Nissen, P. (2014). *Dygtig, dygtigere, dygtigst – talentudvikling gjennom differensiert undervisning* Fredrikshavn: Dafolo Forlag og forfatterne.
- Fjørtoft, H. (2016). *Effektiv planlegging og vurdering: læring med mål og kriterier i skolen* (2. utg. ed.). Bergen: Fagbokforl.
- Fuglestad, U. S., Hoem, T. F., & Håland, A. (2017). *God leseplanlegging*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Gibbons, P. (2010). *Lyft språket, lyft tänkandet: språk och lärande*. Stockholm: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Idsøe, E. C., & Skogen, K. (2011). *Våre evnerike barn: en utfordring for skolen*. Kristiansand: Høyskoleforl.
- Krathwohl, D. R. (2002). A revision of Bloom's taxonomy: An overview. *Theory into practice*, 41(4), 212–218.
- Kunnskapsdepartementet. (2017). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/verdier-og-prinsipper-for-grunnopplaringen/id2570003/>
- Nissen, P., Kyed, O., & Baltzer, K. (2011). *Talent i skolen: identifikasjon, undervisning og utvikling*. Frederikshavn: Dafolo.
- Tomlinson, C. A. (2014). *Ledelse af differensiert undervisning: teori og praksis*. Frederikshavn: Dafolo.
- Wiggins, G. P., & McTighe, J. (2005). *Understanding by design* (Expanded 2nd edition. ed.): Association for Supervision and Curriculum Development.

Oppgaver i norsk laget ut fra Blooms taksonomi og ABC-modellen:

Nivå C:

Flere og flere flyttet inn til byene på 1800-tallet. Studer modellene som viser push- og pull-faktorer og diskuter hvilke faktorer som hadde størst betydning under den industrielle revolusjonen, og vurder hvilke dere mener har størst betydning for folk som flytter/flykter i dag.

Nivå B:

Flere og flere flyttet inn til byene på 1800-tallet. Samtale om og ranger faktorene som førte til at folk flyttet til byene på 1800-tallet.

Nivå A:

Flere og flere flyttet inn til byene på 1800-tallet. Lag en liste over grunner noen kan ha for å flytte til en storby.

«Du, lærer, skal vi ha prøve i dette kapittelet eller?»
«Et øyeblikk bare, så skal jeg forklare hvilke mål vi skal arbeide mot, hvordan dere skal vise i hvilken grad dere har nådd målene, hvordan dere vil bli vurdert og hva vi skal gjøre for å nå målene.»

2 Hvordan bruke Blooms taksonomi og ABC(D)-modellen, er tematisert i økt 4, «Hvordan differensiere undervisningen?».